

“Видання гарненькі...”

(ПРО ДРУЖБУ ТА СПІВПРАЦІЮ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ І ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА)

У 1898 році Володимир Гнатюк зав'язав листування з найвидатнішою поетесою Лесею Українкою. Щоби заохотити її висилати до Львова свої вірші для видруку їх окремою книжкою, надіслав їй деякі видання “Українсько-руської видавничої спілки”, де працював секретарем. Поетеса була дуже задоволена тими виданнями й охоче погодилася, щоб її вірші опублікували в серії “Літературно-наукової бібліотеки” цього видавництва.

Відомо, що в 1893 р. під дбайливим наглядом Івана Франка у Львові побачила світ перша збірка поезій Лесі Українки “На крилах пісень”. Навесні 1899 р. В. Гнатюк звернувся до Лесі Українки з пропозицією видати нову збірку її творів. Він власноруч переписав окремі поезії, що були опубліковані у різних виданнях, і вислав їх для апробації авторці до Берліна, де вона тоді лікувалася. Крім того, вчений надіслав поетесі на показ три книжки “Видавничої спілки”, серед яких були й новели Ольги Кобилянської.

Невдовзі В. Гнатюк отримав листа з Берліна від Лесі Українки, в якому 10 травня 1899 року вона подякувала за книжки, надіслані їй, і додала: “Видання гарненькі, я нічого не маю проти, щоб мої вірші були так видані. Брошюровка тільки трохи погана, аркуші страх розлітаються, як тільки книжка розрізана, але певне сього вимагає економія, то вже либонь так і буде...”

Будьте ласкаві, скажіть тому, хто переписує мої вірші, аби переписав оглав моїх віршів у зб. “На крилах пісень”, бо я добре не пам'ятаю, які власне з моїх поезій увійшли туди, отже, боюся, щоб не умістити до нової збірки щось давнього. Ще питання: чи повинна збірка складатися тільки з оригінальних річей, чи можуть увійти деякі переклади?.. Ще одно прохання: при переписуванні віршів кажіть зазначити дату, яка стоїть під ними, а коли її бракує, то хоч дату того числа часопису, де уміщена...

Шкода, коли книжки не підуть в Україну, бо варто, щоб ширша громада прочитала їх. Надто оповідання п. Кобилянської, се просто окраса нашої літератури.

Хіба далі писати на сю тему, але так раптово заболіла голова, що годі. От і літератка з мене! Зостаюся з правдивим поважанням Леся Українка”.

Коли поетеса отримала вірші, що переписав В. Гнатюк, то була приємно вражена. Між редактором і автором встановилися тісні контакти й атмосфера гармонійної співпраці, в якій обидві сторони прислухалися до взаємних порад.

Авторка сама зробила коректуру присланої їй верстки. 29 липня 1899 року в листі з Гадяча Леся Українка написала: “Посилаю коректуру, як лиш можу хутко, тим спішусь і пишу коротко. Зробіть велику ласку, нагляньте особисто, щоб на 24 с. було надруковано як слід (там з двох куплетів зроблено один і тим затерто навіть значення віршів, бо діалог збився). Я б навіть хотіла побачити сей листок раніш, нім вийде книжка, боюсь я таких речей...”

Не пам’ятаю, чи надісланий був листок із заголовком “Поєми”? Чи се я згубила, чи його не було? Коли не було, то, будьте ласкаві, кажіть надрукувати... Сердечно дякую за клопіт коло моєї книжки!”

Тоді ж Леся Українка працювала над перекладом передмови до поеми Генріха Гейне “Атта Троль”. І в листі від 24 серпня 1899 року з Гадяча написала матері до Києва: “Як там наші гості-дамі? Коли ще не поїхали, то кланяйся їм від мене. Будь ласкава, передивись мій переклад передмови до “Атта Троля” і віддай його п. Кобилянській, хай передасть Гнатюкові вкупі з “Атта Тролем”, а коли п. Кобилянська вже поїхала, пошли передмову просто Гнатюкові (вулиця Чернецького, 26), а я вже йому раніш писала, що переклад “Атта Троля” йому привезуть...”

Праця над виданням збірки “Думи і мрії” тривала: “Я дістала 6 аркушів чистих (96 с.), а Вам відіслала всю коректуру, яка належить, – досі, сподіваюсь, Ви її отримали, – повідомила поетеса в листі від 27 серпня того ж року теж із Гадяча. – Книжок спілки не отримала жодної, велика шкода, коли Ви послали їх три: якби одна, то все б менша втрата. Очевидно, я вже не отримаю їх...”

Будьте ласкаві сповістити мене, як отримаєте “Атта Троль”. З правдивим поважанням Л. Українка”.

Лесині “Думи і мрії” з великою любов’ю й дбайливістю готував до друку великий слов’янський учений, видатний український етнограф та фольклорист, наш земляк Володимир Гнатюк, який і видав їх у Львові наприкінці 1899 року.

“Думи і мрії” – друга за хронологією книжка поезій Лесі Українки – була епохальним явищем в історії політичної та інтимно-пейзажної лірики. Після виходу в світ цієї збірки В. Гнатюк одразу ж написав рецензію й опублікував її в розділі “Хроніка і бібліографія” на 127–128 сторінках 10-ї книги 8-го тому “Літературно-наукового вісника” за 1899 рік.

Відомо, що за безпосередньої участі В. Гнатюка поема Генріха Гейне “Атта Троль”, яку переклала Леся Українка, була опублікована на 344–358 сторінках 9-ї книги “Літературно-наукового вісника” за 1900 рік.

А 11 лютого 1900 року в листі з Києва Леся Українка написала В. Гнатюкові: “Вчора я зовсім несподівано, через люди, довідалась, що мій “Атта Троль” вже друкується у “Віснику”, але ж ні “Вісника”, ні мого перекладу не бачила...”

...Будьте ласкаві відповісти на моє, ще зовсім давнє запитання: як же буде з перекладами д. Словінського, що мали видаватися вкупі з моїм “Атта Тролем”? Чи маю послати Вам його переклад драми Гейне “Раткліф”, що маю у себе? Де і як будуть друкувати його балади (Гейне теж), що він лишив у Львові, бувши там навесні...

Незабаром я виїжджаю до Петербурга, де буду бачити д. Словінського, то могла б йому дати якесь пояснення, як стоїть справа з виданням його праці...”

“Коли я виїздила з Києва, оце вже два тижні тому, то лишила там приготовлену для Вас посилку “Раткліфа” і просила послати Вам того ж дня, – зазначила поетеса в листі від 30 травня 1900 року з Гадяча до вченого у Львів. – Не маю жодної відомості, чи послана Вам і чи отримали ви її. Отже, будьте ласкаві повідомити мене про се. Мені передав д. Труш, ніби Ви в листі до нього допитувалися, чому я не шлю Вам рукописів до друку...”

Крім того, рукопис “Раткліфа” була якийсь час потрібна в Києві для певних сценічних проектів – з неї розписувались ролі...

Ще раз прошу Вас, шановний добродію, відповісти мені на два не раз задавані питання: чи маєте у себе манускрипт “Балад” Гейне (в перекладі Словінського) і що сталося з моїм перекладом Гейневої передмови до “Атта Троля”?

Посилаю оце для “Вісника” два свої віршики, написані ще зимою, та чомусь досі затримані дома. Згодом пришлю свій переклад одноактної драми Метерлінка “Неминуча”.

Щиро вітаю Вас і всю шановну редакцію “Вісника”.

З правдивим поважанням Л. Українка”.

1900 року В. Гнатюк на сторінках “Літературно-наукового вісника” опублікував переклад драми М. Метерлінка “Неминуча”. Тут він регулярно друкував нові твори Лесі Українки. Крім того, вчений стежив за публікаціями в інших виданнях творів поетеси та час від часу рецензував їх у редагованих виданнях. Так, написав рецензію на статтю Лесі Українки “Малорусские писатели на Украине”, що була опублікована в журналі “Жизнь” за 1900 рік, та помістив на 127–128 стор. 2-ї книги 12-го тому “Літературно-наукового вісника” за той самий рік.

У 1900 році Леся Українка за порадою Ольги Кобилянської виїхала на лікування в Буркут. Сюди, у “Карпатську Швейцарію”, яку відкрив для цивілізованого світу В. Гнатюк, часто приїздили дослідники духовної і матеріальної культури гуцулів: письменники, науковці, етнографи, фольклористи та художники. Разом із відомим мистецтвознавцем, фольклористом Климентом Квіткою Леся Українка їхала через Кути, Косів до Буркута.

20 липня 1901 року вони зупинилися в с. Яворів на Косівщині в Ольги Окуневської – учениці композитора Миколи Лисенка, з якою Леся була знайома ще з Києва.

Потім – зупинка в Криворівні, де тоді мешкали із сім’ями Іван Франко та Володимир Гнатюк.

У листі до Ольги Кобилянської від 1 серпня Леся Українка повідомила: “... там нас прийняли Волянські теж дуже добре та ще й потім дали нам до Буркута пачку книжок, переважно етнографічних... Натурально, бачили ми там Франків і Гнатюків. Згадували теж і про Когось, Франко дуже хвалить Чиєсь “Під голим небом”... (“Хтось” – так підписувала свої листи Леся Українка “Комусь” – Ользі Кобилянській. – Авт.), охоче згодився написати передмову до німецької збірки (йдеться про збірку О. Кобилянської, перекладену німецькою мовою, що збирався видати німецький літератор Л. Якубовський).

24 липня поетеса прибула до Буркута, де проживала до 30 серпня. Поселившись у невеличкому будиночку лісничого, Леся часто ходила в гори, зустрічалася з людьми, бесідувала з ними. Мальовничі краєвиди давали їй натхнення до творчості, викликали в неї прагнення творити. І Леся написала:

*Гей, піду я в ті зелені гори,
Де смереки гомонять високі,
Понесу я жалі одинокі
Та й пушу їх у гірські простори...*

У листі до батька 25 липня вона повідомила: “... Тепер я пишу в “натуральній” обстановці, в лісі (за 50 шагів від моєї хати), під величезною смерекою, і навколо самі тільки дерева та папороть, птиці співають. Черемош шумить, а з ним навперейми шумить отой залізний потік, що власне Буркутом зветься. Якби не сей шум, було б зовсім тихо, людей не чуть, вітру нема (він тут рідко буває, гори не пускають).

Як я тут не поправлюсь, то вже не знаю, якого клімату треба...”

Бажаними й частими гостями в Буркуті були Володимир Гнатюк, Наталя Кобринська з чоловіком та Іван Франко, який приносив Лесі форель і наспівував приємним баритоном галицькі народні пісні. Особливо вразила її, за свідченням сучасника “і змістом, і мелодією пісня з Нижньова над Дністром”:

*Я гадаю, що то місяць сходить,
А то милий по садочку ходить...*

Бурку і Гоголя. Іван Франко Климентій Гейнка записав і записав одну українську пісню. Леся Українка також часто співала волинських та інших українських пісень. Одну – “Ой не шуми буйним листом” – записав студент М. Харжевський, а відтак вона стала широко відомою в Західній Україні.

29 липня 1901 року в листі до І. Франка поетеса попросила: “... Чи не будете ласкаві розпорядитися, аби мені останнє число “Вісника” прислали в Буркут – я тут, напевне, до кінця серпня пробуду, хотіла б мати “Вісник” поки тут, бо, може, в Україні трудніше буде здобути”.

У 1902 році в Чернівцях О. Кобилянська разом із О. Маковеем видали третю збірку творів Лесі Українки “Відгуки”. Після її виходу в світ В. Гнатюк одразу ж написав на неї рецензію й опублікував на 40 сторінці 6-ї книги 18-го тому “Літературно-наукового вісника” за той самий рік.

У листі зі Сан-Ремо від 17 листопада 1902 року Леся повідомила: “Високоповажний Добродію, ось посилаю обіцяні вірші. Все ніяк не могла зібратись переписати їх. Згодом можу прислати ще, коли треба, а на сей раз, може й досить?”

1903 року у Львові в друкарні Наукового товариства ім. Шевченка редакція “Літературно-наукового вісника”, тобто В. Гнатюк, видала книжку Генріха Гейне “Атта Троль. Раткліф. Баллади” (Переклади Лесі Українки і Максима Словінського), в якій передмову Гейне й “Атта Троль” переклала Леся Українка.

Новий етап взаємин поетеси з В. Гнатюком настав у 1908–1909 роках у зв’язку з її заходами щодо записів українських народних дум.

Леся Українка разом із своїм чоловіком Климентієм Квіткою вирішила влаштувати й фінансувати спеціальну фольклористичну експедицію, спрямовану тільки на записування дум від найвідоміших кобзарів Східної України. Поетеса звернулася до В. Гнатюка як секретаря Наукового товариства ім. Шевченка, щоб він порекомендував їй якогось галицького етномузиколога, спроможного записувати складні мелодії дум. Учений зв’язав її з Філаретом Колесою, якого вважав кращим музичним фольклористом Західної України.

Експедиція, в котрій, окрім Лесі Українки, К. Квітки та Ф. Колесси, взяв участь великий знавець українських дум Опанас Сластьон, була дуже плідною. Вдалося записати на фонографічні валики думи від найліпших кобзарів України.

Головна проблема полягала в переписі-розшифруванні зібраного матеріалу, для чого був потрібний фонограф, якого тоді у Львові не мали. Роздобувши потрібні кошти, В. Гнатюк домігся того, що НТШ закупило два фонографи, за допомогою яких Ф. Колеса зразково розшифрував мелодії дум.

Згодом на прохання Лесі Українки В. Гнатюк видав збірник Ф. Колесси “Мелодії Українських народних дум” (Львів, 1910–1913).

Принагідно згадаємо про те, що В. Гнатюк запросив Лесю Українку до участі в двох ювілеях І. Франка, і вона подала свої твори до першого збірника-альманаху “Привіт Д-ру Івану Франку в 25-літній ювілей літературної його діяльності”, що побачив світ під редакцією нашого земляка наприкінці 1898 року, та до другого збірника-альманаху “Привіт Іванові Франкові в сорокалітнє його письменницької праці”, що мав би вийти у 1914 році, але через воєнні події В. Гнатюк видав його лише через два роки.

Дружба та співпраця Л. Українки і В. Гнатюка – яскрава сторінка в історії літератури й науки України.

Остап ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ,

Романа ЧЕРЕМШИНСЬКА,

с. Велеснів Монастирського району.